

A Dobó István Vármúzeumban 2014. október 15–17-én megrendezett

VÁROSTROMOK ÉS KÖZÉP-EURÓPA

Zrínyi Miklós (1620–1664) korában

című végvári konferencia előadásai

Szerkesztette:

BUJDOSNÉ PAP GYÖRGYI, FEJÉR INGRID, H. SZILASI ÁGOTA

A kötet kiadását támogatta:

a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégium

Grafikai tervezés, tördelés:

ERDŐS ARANKA

Angol fordítás:

JOHNSON ANDREA

ISSN 0231-0244

ISBN 978-963-7223-52-5

Kiadó: Dobó István Vármúzeum, 3300 Eger, Vár 1.

Felelős kiadó: Berecz Mátyas igazgató

Készült: PAUKER-HOLDING NYOMDAIPARI KFT. – Budapest

PAUKER®
az én nyomdám

Címlapon: 18. századi magyar festő: Zrínyi Miklós (1620–1664)
Dobó István Vármúzeum, Egeri Érseki Líceum Múzeumának letétje

STUDIA AGRIENSIA 34.

Várostromok és Közép-Európa

Zrínyi Miklós (1620–1664) korában

Eger, 2017

TARTALOM

CZIGÁNY ISTVÁN	A furcsa oszmánellenes háború, 1661. Tévhitek és valóság	7
KENYERES ISTVÁN	„Megtetszik innét, mely igaz mondás amaz: pecunia nervus belli.” Hadi költségek Európában a 17. század első felében, különös tekintettel a Habsburg-birodalomra	37
SZIRÁCSIK ÉVA	Ember tervez, Isten végez. Balassa III. Imre katonai szerepvállalása a divényi uradalma tükrében	57
BAGI ZOLTÁN PÉTER	Jean-Louis Raduit de Souches hadjárata 1664-ben Alsó-Magyarországon	75
SUDÁR BALÁZS	Török hadak Magyarországon, 1663–1664	93
KOMJÁTI ZOLTÁN IGOR	A katonai ellátás problémái és azok következményei az 1664-es felső-magyarországi hadjárat idején	113
GEBEI SÁNDOR	A Rzeczpospolita „törökellenessége” a 17. század derekán	137
KALMÁR JÁNOS	Raimondo Montecuccoli Magyarországgal kapcsolatos politikai nézetei	163
POLGÁR MARIANNA	„Vas Vármegye... füstölög, távolrul is megláthatod”	181
B. SZABÓ JÁNOS	A diversió és distractio stratégiája és az 1663–64. évi oszmán háború. A Zrínyi-Montecuccoli vita hadtörténeti háttere	199
VÉGH FERENC	Zrínyi Miklós és Péter, a törökellenes határvédelem szervezői. A Muraköz védelmi rendszere a 17. század közepén	217
ZAY ORSOLYA	Uradnak szája íze szerint való étek. Kora újkori táplálkozási szokások a történeti és régészeti források tükrében	247
A KÖTET SZERZŐI		264

OSzK Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár
MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

ÉVA SZIRÁCSIK
“Man Proposes, God Disposes”
 The Military Role of Imre Balassa III
 in Light of his Divény estates

Imre Balassa III played an active role in the major historical events of the 17th century. The motive behind his military career was his desire to keep and then regain his Divény estates, but this original goal was never fully accomplished. His military activities were influential on the events of his era.

In 1657 he became the captain of (Balassa)gyarmat and in 1659 he recaptured the castle of Buják. He also played an important part in the victory at Garamszentbenedek on 19th July 1664.

He lost some of his estates to the Ottomans in the Peace of Vasvár in 1664, so he decided to fight on. After a complaint by the Pasha of Buda he was sentenced to imprisonment by Leopold I's court at Kassa, but he managed to escape from prison at the end of 1665. In January 1666 Leopold I ordered all of Balassa's assets to be seized, but he opted for armed resistance, then eventually surrendered Divény and was taken into the custody of Palatine Ferenc Wesselényi in the Castle of Murány. In 1667 he escaped from custody and in 1669 he regained his estates. He participated in the Wesselényi conspiracy, for which he was sentenced again, but he fled. In 1678 he joined the uprising led by Thököly. He died in 1680.

BAGI ZOLTÁN PÉTER
Jean-Louis Raduit de Souches hadjárata 1664-ben
 Alsó-Magyarországon

Ha végigtekintünk az 1663/64. évi háború eseményein, akkor számos olyan kiemelkedő eseményen akadhat meg a szemünk, amelyet a (had)történetírás már igen részletesen körüljárt az elmúlt másfél évszázadban. Gondoljunk csak Érsekújvár elvesztésére, Zrínyi Miklós észéki hadjáratára, Kanizsa sikertelen ostromára, Új-Zrínyivár felépítésére és oszmán elfoglalására, a szentgotthárdi csatára, vagy a győzelmet követő dicstelen békére. Kevésbé ismert azonban, hogy 1664-ben a császári-királyi ezredek egy része nagy sikerrel harcolt Alsó-Magyarországon. Tanulmányomban ennek a Jean-Louis Raduit de Souches által irányított hadjáratnak a történetét kívánom röviden bemutatni. Mindezt megelőzően azonban röviden érdemes összefoglalni az 1663. évi alsó-magyarországi hadieseményeket, különös tekintettel Nyitra, Galgóc, Léva és Nógrád elestére.

Nyitra, Galgóc, Léva és Nógrád oszmán megszállása 1663 októberében és novemberében

IV. Mehmed szultán 1663. április 12-én átadta a próféta zászlaját a nagyvezírnek, Köprülü Ahmednek, hogy indítsa meg a háborút a Habsburg Monarchia ellen. A Porta döntését Raimondo Montecuccoli 1661. évi, Kemény János megsegítésére indított hadjáratával, valamint az egyes erdélyi várakban elhelyezett német helyőrségekkel indokolta.¹ A 80–100.000 főre becsült oszmán hadsereg augusztus közepén érkezett Érsekújvár alá, amelynek védelmét ghymeszi Forgách Ádám „dunáninneri” kerületi és érsekújvári főkapitány irányította.² A mintegy 5000 fős őrség szeptember 25-ig védte, majd szabad elvonulás fejében feladta az erősséget.³ Köprülü Ahmed a stratégiai jelentőségű végház elfoglalását követően csapatai egy részét a környező várak megszállására rendelte, hogy az „új szerzemény” védelmét megerősítse. A Theatri Europaei szerint a nagyvezír úgy vélte ugyanis, hogy Nógrád, majd Léva, Szécsény és Fülek elfoglalásával a bányavárosok felé is megnyílna az út számára.⁴ Ezért október elején egy pasa vezetésével néhány ezer katonát küldött ki az érsekúj-

1 TÓTH 1999. 93–94.

2 PÁLFFY 1997. 271.

3 ACSÁDY 1898. 117.; NAGY 1984. 284.

4 ORTELIUS 1665. 289.; Theatri Europaei 1672. 960–961.; THÜRY 1890. 511–512.

vári táborból, hogy foglalja el Nyitrát. A hegytetőn épült várból és a hegy lábánál, a Nyitra folyó partján palánkkal megerősített mezővárosból álló erősséget az őrség egy puskalövés nélkül átadta az ellenségnek. A megállapodást a vár magyar parancsnoka kötötte meg. Ennek értelmében a mezővárosba beszállásolt Mercy gyalogezred kétszáz katonáját az ostromlók Pozsonyba kísérték, ahol az egységet vezető hadnagyot vasra verték és vizsgálat indult ellene. A vár és a mezőváros elestével egész Nyitra vármegye meghódolt.⁵

Nyitra átadását követően a kiküldött sereg Galgóc alá vonult. A várban és a városban állomásozó magyar és német katonaság itt is reménytelennek ítélte meg a védelmet, így az őrség parancsnoka kénytelen volt átadni a rábizott erősséget. Az elvonulókat Pozsonyig kísérték a pasa csapatai egy részével, hogy bántódásuk ne essen. Ám amint a magyar koronázóvárosba érkeztek, a galgóci őrséget és tisztjeit letartóztatták és vizsgálat indult ellenük is.⁶

A pasa megkísérelte Sempte elfoglalását is: katonáival átkelt a Vágon és tíz ostromágyút is vitt magával. Az erősség védelmét a nem sokkal korábban Montecuccoli által odarendelt bajor választófejedelmi gyalogezred ötszáz katonája és mintegy negyven ágyú látta el egy bizonyos Nicola alezredes parancsnoksága alatt. A pasa felszólította őt Sempte átadására, kilátásba helyezve, amennyiben megtagadja ezt, úgy mindenkit lemészároltat. Az alezredes azonban a harcot választotta, mondván őt az erősség megvédésére küldték és ennek eleget is fog tenni. Ezt követően a felek heves tüzérségi párbajt vívtak egymással. A pasa pedig csakhamar láthatta, hogy Nicola komolyan gondolta az ellenállást. Ezért, és mivel lassan közeledett október közepe, a hadjárat év vége, és a nagyvezír már készült a téli szállásra vonuláshoz, inkább visszatért az oszmán főszereg érsekújvári táborába.⁷

Ugyanezen okok miatt hagyott fel egy másik pasa Trencsény megtámadásával is. Köprülü Ahmed őt is néhány ezer katonával és néhány ágyúval rendelte ki. A pasa megállt néhány kilométerre a vártól és a várostól, majd megadásra szólította fel az őrséget, kilátásba helyezve, hogy amennyiben ez tizenkét napon belül nem történik meg és ellenállnak, úgy senkinek sem kegyelmez.⁸

A nagyvezír október 31-én elindította seregét Érsekújvár alól, hogy téli szállásra vonuljanak. Mindeközben parancsot adott Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek, hogy saját katonáival, valamint az oszmán lovasság egy részével és néhány löveggel vonuljon Léva meghódítására. Az ottani őrség azonban nem várta be az

5 ORTELIUS 1665. 289, 309.; Theatri Europaei 1672. 961.

6 ORTELIUS 1665. 289–290.

7 Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) Kriegsarchiv (KA) Alte Feldakten (AFA) 1663-11-5; ORTELIUS 1665. 289.; Theatri Europaei 1672. 961.

8 ORTELIUS 1665. 290.; Theatri Europaei 1672. 961.; THÜRY 1890. 500.

ostromlók megérkezését, kiürítette a rábizott erősséget.⁹

Köprülü Ahmed vonuló seregéhez november 2-án érkezett meg a hír, hogy Kaplan pasa huszonnégy napi ostrom után elfoglalta Nógrád várát és palánkját.¹⁰ Ezzel szemben Ortelius művének folytatásában azt olvashatjuk, hogy Apafi tervezte az erősség elfoglalását, amelynek a parancsnoka az erdélyi születésű Nadányi Miklós volt, aki néhány esztendővel korábban elveszítette birtokait és ezt követően állt I. Lipót szolgálatába. A mű szerint az erdélyi fejedelem azt ígérte, hogy birtokait visszaadja, amennyiben átadja neki a végházat. Nadányi pedig át is adta önként Nógrádot Apafinak, aki a nagyvezírral történt megállapodása alapján saját és a mellé rendelt oszmán hadakból állította ki a vár és a palánk új őrségét.¹¹

A Bécszet védelmező Nyitra–Érsekújvár–Komárom–Győr végvárvonalat tehát sikeresen átszakította az oszmán főszereg. A Montecuccoli vezette gyalog- és lovasezredek, valamint a Zrínyi Miklós parancsnoksága alá rendelt magyar nemesi hadak tétlenül szemlélték mindezt,¹² mivel sem létszámban, sem minőségben nem voltak alkalmasak arra, hogy szembeszálljanak a nagyvezír hadával. Montecuccoli lehetőségeiből arra tellett, hogy az immáron a „frontvonalba” került Pozsony várának és városának megerősítéséről intézkedjen¹³ és várja a megígért birodalmi erősítéseket.¹⁴

Souches hadjárata az 1664. évben

A következő évi hadjárat céljainak meghatározásánál az Udvari Haditanácsnak három különböző tervezetet kellett figyelembe vennie. Zrínyi azt kívánta, hogy a hadműveletek súlypontját a Duna–Dráva vidékére helyezték át. Montecuccoli ezt a tervet elutasította, és azt javasolta, hogy a császári-királyi és birodalmi ezredek a Duna vonalánál vessék be: ostromolják meg Esztergomot és esetleg Budát. Míg Wesselényi Ferenc nádor azt kívánta, hogy egy külön sereget küldjenek az előző évben elesett végházak visszaszerzésére.¹⁵

Az Udvari Haditanács bár úgy határozott, hogy a nádor kívánságával ellentétben nem küld sem 1664 februárjában, sem márciusában csapatokat Felső-Magyarországra, Kassa vidékére, ám mégis támadólag lép fel még a tavasz folyamán ezen a mellékhadszíntéren. Souches tábornagyot bízták meg azzal, hogy vegye át a kikülönített ezredek feletti parancsnokságot. Egy fennmaradt iratból és a Theatri

9 ORTELIUS 1665. 290.; Theatri Europaei 1672. 964.; THÜRY 1890. 500–501., 513.

10 HAMMER-PURGSTALL 1835. 545.; THÜRY 1890. 500–501.

11 ORTELIUS 1665. 292.

12 PÁLFFY 2013.

13 ÖStA KA AFA 1663-10-2; ÖStA KA AFA 1663-10-ad2, ÖStA KA AFA 1663-10-3; ORTELIUS 1665. 288–289.

14 ORTELIUS 1665. 295.

15 Theatri Europaei 1672. 1156.; BÁNLAKY 1940. 223.

Europaei bejegyzéséből azt is megtudhatjuk, hogy az Udvari Haditanács mekkora katonaságot tervezett rendelni a hadműveletekhez. Eszerint Souches parancsnoksága alatt a Spankau, a Schönkirchen és a brandenburgi gyalogezred 5200 fővel (2000, 2000 és 1200 gyalogos), valamint a Garnier, Zeiss, Caprara vértesezred és a brandenburgi vértések és dragonyosok 3300 lovasal (1000, 600, 700 és 1000 lovas) álltak.¹⁶ A választófejedelem segélyhada felett Ágost holsteini herceg, vezérőrnagy parancsnokolt. A Habsburg Monarchia és a birodalmi segélyhadak katonasága mellett a magyar csapatoknak is csatlakozniuk kellett volna a tábornagy hadához, de végül ezek közül is csak Koháry István¹⁷ néhány száz főnyi lovasal érkezett a táborba, a nemesi felkelés pedig elmaradt. A hadműveletek kezdetétől a Spankau gyalogezred is kénytelen volt távol maradni, mivel állományának jelentős része betegségéből lábadozott, illetve a katonák felszerelése nagyon hiányos volt. Helyettük a szász választófejedelem testőrezredét rendelték ki a bányavárosokból. Tehát a tábornagy serege még a 9000 főt sem érte el, ennek ellenére Ortelius művének a folytatásában és Rintelennél helytelenül 16.000 lovas és gyalogos szerepel.¹⁸ Souches-nek nem csupán az elmaradt katonaság miatt lehettek gondjai, hanem a táborba szálltak ellátása végett is. Az elmúlt évi nagyvezíri hadjáratban elpusztult a vidék, így nem tudtak tárházakat felállítani a katonák élelmezésére és nem tudták takarmánnyal ellátni a lovakat.¹⁹ A sereg egy kisebb tüzéséget is vitt magával a hadjáratra: 14 háromfontos, 2 nyolcfontos ágyút és 2 mozsárágyút.²⁰

A nádor sürgetésére Souches április 13-án megindult katonáival a Vág mellől. Bercsényi Miklóst²¹ pedig 500 lovasával Érsekújvár felé küldte ki, hogy megfigyeljék az ottani oszmán katonaság tevékenységét. A főerők két nappal később megérkeztek Nyitra alá.²² A Souches elővédjét vezető Koháry német és magyar lovasaival három oldalról megrohanta az alsóvárost és el is foglalta, az őrséget pedig a felsővárosba és a várba üldözte.²³

Érdemes kitérnünk arra, hány főből állhatott a Nyitrára rendelt oszmán katonaság. Az ostrom kezdetéről pontos létszámadat nem áll rendelkezésünkre. Egy Győr-ből 1664. április 19-én küldött jelentésből tudjuk, hogy az egri pasát bízták meg azzal, hogy a környező erősségek őrségét, közöttük Nyitra védőit is megerősítse.²⁴ A Theatri Europaeiból azt is megtudhatjuk, hogy az ostromlottak kapitulációja idején

16 ÖStA KA AFA 1664-3-10m.

17 KOMJÁTI 2015. a.73.; KOMJÁTI 2015. b. 25–26.

18 ORTELIVS 1665. 309.; RINTELEN 1828. 269.

19 Theatri Europaei 1672. 1156.

20 Theatri Europaei 1672. 1156.; BÁNLAKY 1940. 249.

21 PÁLFFY 1997. 272.

22 BÁNLAKY 1940. 249.

23 ÖStA KA AFA 1664-4-25.

24 ÖStA KA AFA 1664-4-25; Theatri Europaei 1672. 1156.

a védelem vezetői még 800 fegyverforgatóval rendelkeztek.²⁵ Ugyanennek a mű-
nek, illetve Ortelius művének a folytatásában is találunk utalást azonban arra, hogy a
tábornagy egységeinek váratlan megjelenése miatt az érsekújvári pasa küldöttjei
is, nevezetesen Ahmed aga defterdár és a budai Mehmed aga, valamint az egri pasa
testvére is, akik április 16-án a zsoldhátralékok kifizetése miatt Nyitrára érkeztek
5000 forinttal, szintén bennszorultak. Kíséretük egyik tagja pedig rémületében a vár
egyetlen kútjába vetette magát, amivel egy időre használhatatlanná tette.²⁶

Souches április 17-én elrendelte Nyitra teljes körülrzésát. Egyúttal a Nyitra fo-
lyó mocsaras völgyén át vezető hídhoz és az alsó malomhoz német gyalogságot ren-
delt. Emellett a tábornagy még aznap elrendelte a közeledő árkok (approches)
kiásását. A jobb szárny munkálatainak vezetését Schenken, a bal szárnyét Branden
ezredesre bízta. A teljes gyalogság feletti parancsnokságot pedig a holsteini hercegre
ruházta. Az alsóvárosban a régi templom mellett felállította a két mozsárát, melyek
18-án reggel megkezdték a tüzelést. Ennek hatására a törökök előbb fölgyjútták
a felsővárost, majd visszavonultak a várba és ott lebontották az épületek zsinde-
fedeleit. Mivel a herceg tüzéséget gyengének ítélte a vár erős falainak töretéséhez,
így Bécsből és Pozsonyból ostromlövegeket kért. Souches igyekezett más módon
is gyengíteni a védelmet: katonái elkezdtek aknákat fúrni, ám ez a várhegy sziklás
talaja miatt igen nagy nehézségekbe ütközött.

A vár őrsége is megpróbálta az ostrom menetét lassítani. Egy 60 főnyi csapat ápri-
lis 23-án kitért a védművek közül, és megtámadta a Schönkirchen gyalogság állását.
A német katonák közül tizenötöt levágtak vagy megsebesítettek, a megmozdulás
más eredménnyel nem járt. Ugyanezen a napon a Souches által Érsekújvár irányába
felderítésre és biztosításra kirendelt huszárok közül is visszatért az ostromlók tábo-
rába egy csapat tizenhét fogollyal és tíz levágott fejjel. Utóbbiakat az ostromlottak
elrettetésére ki is tűzték a sáncokra.

Négy nappal később, azaz április 27-én Souches megkapta a tábornagy kine-
vezését, illetve e napokban érkeztek meg a nehéz lövegek az ostromlók táborába:
Bécsből két, Vöröskőről két, Morvaországból két és a bányavárosokból szintén két
ostromágyú. Souches a vár lövetését és a további ostrommunkálatokat is nagyobb
eréllyel folytatta, amelynek eredményeként hamarosan egy rohamra alkalmas rés
tátongott a falon. A tábornagy május 2-án már előkészületekbe kezdett egy döntő
rohamhoz. Ennek sikerében nem csupán azért bízhatott, mert sikerült a falat lerom-
boltatnia, hanem azért is, mivel április végén a Porcia ezred 500 gyalogosa, majd má-
jus elején (2-án) a Spankau gyalogezred 1400 fővel megérkezett a vár alá.

A falon lőtt rés május 3-án már elég szélesnek és elég járhatónak tűnt ahhoz, hogy

25 Theatri Europaei 1672 1156.

26 ORTELIVS 1665. 309.; Theatri Europaei 1672. 1156.

a tábornagy általános rohamot rendelhessen el. Ennek előkészítésére egész tüzésével újra töretni kezdte a falakat. Ez hamar sikerrel is járt, hiszen az őrség a korábban a vár védművére kitűzött vörös zászlókat még a délelőtti folyamán, a megadás jeleként, fehérre cserélte. Állítólag az őrség parancsnoka a heves tüzési tűzben megsbesült a lábán, és ekkor határozott úgy, hogy tárgyal Nyitra feladásáról. A fehér zászló kitűzését követően a tábornagy beszüntette a lövetést, és megkezdődött a kapitulációs tárgyalás. Souches ennek lebonyolításával Sporr ezredet és Kleindienst főhadsegédet bízta meg. A szerződést hamarosan megkötötték, amelynek értelmében a törökök 800 főnyi védőőrsége a várat fegyveresen, de zászlók nélkül még aznap elhagyta. A kivonulókat a Caprara vértesezred lovasai Pollack alezredes vezetésével egészen Komjátig kísérték.

Souches a vár védelmére a Spankau ezredből 700 főt rendelt. Nyitrán a bevonulók 40 kisebb-nagyobb löveget, 34 mázsa lőport, 3 mázsa kanócot, 20 mázsa olmot, 300 darab sáncszerszámot és 323 kézigranátot találtak. Ám ezen kívül sem kenyér, sem hús vagy más élelmiszer nem állt a védők rendelkezésére: napok óta éheztek és élmezésükre 20 lovat voltak kénytelenek levágni.²⁷

Az ostrom befejezését követően Souches helyreállította Nyitra megrongálódott védműveit. Egy május 7-i jelentés arról számolt be, hogy a tábornagy parancsot kapott Bécsből, hogy folytassa tovább a hadjáratot. Ehhez pedig élelmet és 200 mázsa lőport küldenének neki.²⁸ Souches ezért Ortelius művének folytatása szerint hidat veretett a Garamon, hogy magyar és német lovasságát Nógrád és Bakabánya felé előreküldje, míg gyalogságával és nehéztüzéségével Léva ellen vonuljon. Ennek sikeres bevétele után pedig Nógrád, Vác vagy Eger ellen vezette volna katonáit.²⁹ Léva elfoglalása ráadásul könnyű feladatnak tűnt a Theatri Europaei beszámolója szerint, ugyanis még Nyitra ostromának idején a császári-királyi táborba arról érkezett hír, hogy az őrségnek parancsot adtak az erősség kiürítésére. Állítólag Érsekújvárról 2000 katonát küldtek, azért hogy a lévaiakat az erődbe kísérik, az ott lévő készleteket pedig elhosszák. Souches megpróbálta elvágni a konvoj útját, ezért 3000 lovast küldött a megtámadásukra. A hír azonban későn érkezett a keresztény táborba, így nem jártak sikerrel.³⁰ A tábornagy azonban mégsem gondolhatott Léva megtámadására. Egyrészt azért, mivel a heves esőzések miatt lehetetlenné vált a seregtest ellátása. Az élelmet és az utánpótlást szállító szekerek a sáros utak, valamint az áradások miatt nem tudtak haladni.³¹ Másrészt Adolf Ehrenreich Graf von Puchheim komáromi főkapitány már május 2-án azt jelentette Bécsbe, hogy Érsekújvárnál már

27 ÖStA KA AFA 1664-5-11; ÖStA KA AFA 1664-5-18, Relation und gründlich warhafter Bericht.

28 ÖStA KA AFA 1664-5-22; ÖStA KA AFA 1664-5-24.

29 ORTELIUS 1665. 325.

30 Theatri Europaei 1672. 1158.

31 ÖStA KA AFA 1664-5-27, ÖStA KA AFA 1664-5-59b.

gyülekezik egy oszmán had, bár azt is megjegyezte, hogy létszámuk nem túl nagy, így felesleges volna felhagyni Nyitra ostromával. Jelentésében azt is megemlítette, hogy ezekről nem ártana értesíteni a tábornagyot.³² Egy héttel később immáron pontos információkkal látta el a komáromi főkapitány Souches-t. Eszerint az Esztergomból, Hatvanból, Egerből és más véghelyekről összegyűlt oszmán had nem messze táborozik Nyitrától. Váradról, Temesvárról, Szolnokról és a hozzájuk tartozó erősségekből pedig néhány száz lovas már Pesthez érkezett, és csatlakozni kíván az érsekújvári ellenséges táborhoz.³³ Majd szintén Puchheim május 13-án már azt írta az Udvari Haditanácsnak, hogy a hódoltsági erősségek Párkánynál álló oszmán katonaságához néhány száz tatár is csatlakozott. Ráadásul a május 12-i éjjelen állítólag el is indult a had és a Léva környéki erdőkbe rejtőzködött el azért, hogy Souches lovasságának takarmányozását megakadályozza.³⁴ A Kücsük Mehmed vezetése alá rendelt katonaság ráadásul túlerőben is volt. Puchheim még május 16-án azt jelentette, hogy létszámuk csak 4–5000 lovas körül mozog,³⁵ ám egy héttel később a magyaróvári főhadiszálláson kiállított irat hozzávetőlegesen 10.000 főt számlált.³⁶ Az egykorú vagy a közel egykorú történetírók azonban 14 és 18.000, döntően lovasokból álló hadat említettek műveikben.³⁷ Véleményem szerint a császári-királyi főhadiszálláson készült iratban szereplő adat közelíti meg a valóságot.

Harmadrészt a tábornagy által várt erősítés sem érkezett meg. Souches ugyanis a Gottfried von Heister altábornagy által Sziléziából a Magyar Királyságba vezetett katonaságból kettő, majd három ezredet kívánt a hadjárat sikeres folytatásához.³⁸

Mindezeket figyelembe véve a Bakabányánál állomásozó tábornagy úgy határozott, hogy az oszmán had esetleges támadását egy védelemre alkalmasabb helyen, a Garam jobb partján Kistapolcsányánál várja be.³⁹ Elővédjét tehát május 14-én el is indította Zsarnóca irányába, míg ő maga csapatai zömével és a poggyászával a következő napon kezdte meg a vonulást. Hamarosan azonban kiderült, hogy Kistapolcsány felé már nem lehet vonulni, mivel az oszmán lovasság csakhamar az utóvéd nyomába eredt és igyekezett azt elválasztani a seregtest többi részétől és bekeríteni. Ezért a tábornagy Garamszentkereszt felé irányította katonaságát. A következő napon (16-án) Souches elővédje oda is ért, és már ki is adták az utasításokat a táborverésre, amikor a Zsarnócánál álló utóvédre, amely Hans Heinrich Freiherr von Garnier

32 ÖStA KA AFA 1664-5-11.

33 ÖStA KA AFA 1664-5-27.

34 ÖStA KA AFA 1664-5-46.

35 ÖStA KA AFA 1664-5-57.

36 ÖStA KA AFA 1664-5-ad87.

37 ORTELIUS 1665. 325.; Theatri Europaei 1672. 1158.

38 ÖStA KA AFA 1664-5-48b; ÖStA KA AFA 1664-5-59; ÖStA KA AFA 1664-5-59b.

39 ÖStA KA AFA 1664-5-59b.

vezérőrnagy és Christoph Zeiss ezredes vezetése alatt 300 vértéslovasból és néhány dragonyosból állt, néhány ezernyi oszmán lovas újra rávetette magát, visszanyomva őket a Garam hídig. A császári-királyi katonák azonban kitartottak mindaddig, amíg bajtársaik a segítségükre nem siettek, és együttes erővel újra a falun túl egy magaslatra, ahol a teljes oszmán had állt, szorították vissza őket. Ekkor Souches a megtámadott utóvéd megsegítésére rendelte az elővéd és a derékhad katonaságát is. A Theatri Europaei szerint ez a teljes lovasságát (Garnier-, Zeiss-, Caprara- és a brandenburgi vértések), azaz mintegy 1500 vértest, 400 brandenburgi gyalogost, 500 brandenburgi dragonyost és néhány ezredágyút jelentett. Amint a tábornagy és a holsteini herceg megérkezett, katonáival megszállt egy alkalmas magaslatot, további csapatait pedig harcrendbe állította, várva az oszmán had parancsnokának, Kücsük Mehmed váradi pasának a támadását. Utóbbi kettéosztotta seregét, és azt tervezte, hogy a Garam mindkét partján támadásba küldi katonáit. Több alkalommal is hangos üvöltözéssel vetették rá magukat a keresztény katonaságra, ám rohamuk lendülete, mintha egy toronyra akartak volna fellovogolni, a hegy lábánál megtört. A Theatri Europaei beszámolója szerint 20 lépésnél közelebb nem is jutottak a császári-királyi csapatok vonaláig. Ott ugyanis olyan heves és sűrű sortűz fogadta az oszmán lovasokat, hogy kénytelenek voltak minden egyes alkalommal visszahúzódní. Majd a császári-királyi gyalogság és a lovasság lendült ellentámadásba. A derekasan tüzelő ezredlővegek pedig egész rendeket vágtak a menekülőkbén. A reggel kilenc óra körül kezdődött ütközet végül este nyolc óra után ért véget. Az oszmán had egészen Garamszentbenedekig húzódtott vissza, majd később onnan Párkányig vonult.

Az ütközetben Kücsük Mehmed csapatai jelentős veszteségeket szenvedtek. Souches az összegyűjtött fegyverzet, ruházat és gazdátlanul csatangoló lovak száma alapján, valamint a fogságba esettek vallomásaiból arra következtetett, hogy a hódoltsági oszmán haderő mintegy 1000 főt veszített. Az egykorú vagy közel egykorú történeti munkák állításával ellentétben azonban két jelentés is arról számolt be, hogy Kücsük Mehmed serege összesen 500 fegyverfoghatót veszített el.⁴⁰ Az ellentámadásba átmént császári-királyi és birodalmi katonaság sokakat a Garamba szorított. Közülük sokan vagy a keresztény katonaság puskatüzétől haltak meg vagy a folyóba fulladtak. Az ütközetben az oszmán had számos főtisztje is életét veszítette. A Theatri Europaei beszámolója szerint egy pasa és nyolc aga. A magyar történetírás Puchheim május 22-i jelentése nyomán sokáig azt feltételezte, hogy a pasa maga a váradi beglerbég volt.⁴¹ Tóth Sándor László kutatásaiból azonban tudjuk, hogy Kücsük Mehmed túlélte az ütközetet.⁴²

40 ÖStA KA AFA 1664-5-81; ÖStA KA AFA 1664-5-ad87; BÁNLAKY 1940. 253–259.

41 ÖStA KA AFA 1664-5-82.

42 TÓTH 1999. 93–94.

Ezzel szemben a keresztény katonaság kisebb veszteséget szenvedett: összesen 89 halottat és harmincegynéhány sebesültet. A győzelem azonban számukra igen gazdag zsákmányt jelentett, hiszen jelentős számú fegyvert, ruházatot, lovat és pénzt gyűjtöttek össze.⁴³

Az ütközet után a visszavonuló oszmán had bosszúból az útjába eső településeket felégette és kirabolta, lakóit pedig lemészárolta. Souches azonban egyelőre nem gondolhatott a hadműveletek folytatására: katonái kimerültek, serege legyengült és ezen a vidéken még készpénzért sem tudtak élelmiszert és takarmányt szerezni.⁴⁴

Május végére azonban változott a helyzet. A tábornagy megkapta a várt erősítést és 3000 vagy 4000 mérő gabonát is. Seregestjével tehát megindulhatott Léva irányába, amelynek őrségét a zsarnócai ütközet után 800–1000 főre egészítették ki és élelemmel is bőségesen ellátták őket. Souches katonasága június 9-én fogott hozzá az erősség ostromához: elkezdtek kiásni a futóárkokat, a közelítő árkokat, az ágyúállásokat és a tábornagy védő sáncokat. Két nappal később az őrség parancsnoka, Ali pasa kitörést rendelt el, hogy megzavarja a munkálatoikat. A támadók azonban olyan heves puskatűzbe kerültek, hogy vállalkozásuk kudarcba fulladt, ráadásul sokan közülük el is estek. A keresztény oldalon egy katonát meglőttek, míg egy hadnagyot szintén megsebesítettek. Utóbbi alezredese mentette meg, aki kivont kardjával rohant tisztje segítségére.

A következő napon a császári-királyi és a birodalmi ezredek megrohanták a várost és némi ellenállás után védőit a várba űzték. A támadásban a brandenburgi csapatok egy századosa és hat közkatona veszítette életét.

A keresztény sereg elkezdte törni a vár falait és csakhamar rohamra alkalmas részek is nyíltak rajta. Az őrség pedig reménytelennek látva a további ellenállást, június 12-én tárgyalni kívánt a megadás feltételeiről. Eszerint a katonák családjukkal együtt elvonulhattak Esztergomba a keresztény lovasság fedezete alatt. Souches a várban és a városban nagyszámú őrséget hagyott, amelyet megfelelő mennyiségű élelemmel és hadianyaggal is ellátott.⁴⁵

Hamarosan a tábornagy hírt kapott Bécsből, miszerint az oszmán csapatok a tatárokkal és a moldvaiakkal kiegészülve egyrészt Nyitra, másrészt a bányavárosok felé kívánnak újra támadást indítani, így veszélyeztetve Alsó-Ausztriát és Morvaországot. Souches ezért úgy döntött, hogy gyalogosait a bányavárosok védelmére rendeli, míg lovasságát és dragonyosait a Vág mellé. Ő maga pedig gyógykezelés miatt Nagyszombatba távozott.⁴⁶

43 ÖStA KA AFA 1664-5-62 ½; ÖStA KA AFA 1664-5-91; ÖStA KA AFA 1664-5-122; ORTELIUS 1665. 325–326; Theatri Europaei 1672. 1158–1159.

44 ÖStA KA AFA 1664-5-70; ÖStA KA AFA 1664-5-80; Theatri Europaei 1672. 1159.

45 ORTELIUS 1665. 326–327; Theatri Europaei 1672. 1159–1160; BÁNLAKY 1940. 263–266.

46 ORTELIUS 1665. 327; Theatri Europaei 1672. 1160–1161.

A hír igaznak bizonyult. Érsekújvár környékén már június második felében újra török és tatár csapatok gyülekeztek. Ezért a bányavárosokba rendelt gyalogságot is a Vághoz rendelték. Az alsó-ausztriai tartomány marsallja, Ernst Graf von Abensperg und Traun-Meissau Nagyszombatba utazott, ahol megbeszélte Souches-vel, hogy a rendelkezésére álló 7000 fővel (amit a császár további 8000 katonával akart kiegészíteni) elsáncolt állásokat alakít ki, ahonnan védelmezni tudja Felső-Magyarország Vágon túli részét, az örökös tartományokat és Morvaországot is.⁴⁷

Bécsből július 10-én azonban újabb parancs érkezett. Eszerint a tábornagnak az Érsekújvárnál gyülekező oszmán hadon, amely Léva és Nyitra visszavételét, valamint a császári-királyi ezredek meglepetésszerű megtámadását tervezi, minél hamarabb rajta kellett ütnie. Souches a parancs értelmében felhagyott gyógykezelésével és csapataihoz utazott. Ezt követően pedig hozzáfogott előkészíteni a támadást. Elküldte adjutánsát, Gregor Kleindienstet Puchheimhoz Komáromba, hogy tájékozódjon szándékáról és megsürgesse a végvidéki lovasság táborba szállását. Szintén üzentet küldött Heisternek, hogy ő, mivel az oszmán had elindult Érsekújvárról Léva irányába, saját gyalogezredével, a Montevergues ezred öt századával, valamint a pfalzi választófejedelem testőrszázadával azonnal siessen hozzá, hogy közösen mentsék fel a veszélyeztetett erősséget. Az altábornagy már július 15-én Galgócnál egyesült Souches csapataival, ahonnan másnap 6 napi kenyér és liszt vételezése után elindult a teljes had Nyitrára. A keresztény ezredek megérkezését követően az előző évben készített elsáncolt táborukban éjszakáztak. Majd július 17-én átkeltek a Nyitra folyón és mocsarain: a lovasság a rózsényalábokból készített „úton,” míg a gyalogság, a tüzérség és a poggász egy hídon vonult át. A teljes sereg átkelése 5–6 órát vett igénybe.

Még ugyanezen a napon, azaz július 17-én Souches serege mintegy öt kilométerre megközelítette Garamszentbenedeket. Másnap pedig napfelkeltekor a keresztény sereg harcrendbe állt és megindult az említett falu irányába. Mintegy két kilométer megtétele után azonban szembetalálkoztak egy maroknyi huszárral, akik két tatár zászlót hoztak magukkal. A lovasok arról számoltak be, hogy a Souches által még egy nappal a főerők indulása előtt Galgócról Koháry és egy bizonyos Keller brandenburgi alezredes vezetése alatt kiküldött 300 fős német és magyar lovasságot a Garamon átkelt mintegy 1000 tatár megtámadta. Az összecsapásban 43 keresztény katona esett el, valamint több mint 80 tatár. Az elővéd megsegítésére Souches a jobbszárnyat vezető Heistert rendelte előre, ám mire a hadszíntérre ért, az ellenséges lovasság visszahúzódott. Mindközben a balszárnyat vezető Jobst Hilmar Freiherr von Kniegge vezérőrnagy, valamint a gyalogság és a tüzérség felett parancsnokló holsteini herceg is előrerendelte saját alakulatait egy, a Garam közelében lévő magaslatig, ahol táborot akartak verni éjszakára. Pihenni azonban nem nagyon tudtak volna a katonák a heves esőzés miatt.

47 Theatri Europaei 1672. 1161.

A túlsó parti magaslatokat az oszmán had megszállta, így kívánta védeni a folyó átkelőjét. Souches ezt látva előreküldte a Garamhoz Heistert a brandenburgi dragonyosokkal és hat vértés századdal, majd a keresztény sereg zömével ő maga is követte. Az ellenség azonban nem mozdult, hanem csendben és nyugodtan várakozott. Ekkor minden parancs nélkül a keresztény katonák közül egynéhányan csatározni kezdtek velük, szerencsére veszteségek nélkül. A lövöldözés alatt egyre több oszmán csapat vált láthatóvá, ezért a tábornagy parancsot adott a folyó mentén négy sánc megépítésére, amelybe a brandenburgi dragonyosokat és nyolc ágyút helyeztek el. Az iderendelt katonaság pedig sortűzeivel folyamatosan nyugtalanította a túlsó parton gyülekezőket, akik vissza is húzódtak a Lévánál lévő táborukba.

A keresztény sereg felvonulásának bemutatását követően ki kell térnünk arra is, hogy ez idő alatt az oszmán had Lévat ostromolta. Johannes Neumutscha, a Mercy gyalogezred századosa által vezetett őrség bátran ellenállt. Az ostromlók a falakon rést akartak lőni és kétszer is rohamot indítottak a város ellen, ám próbálkozásuk mindkétszer hatalmas veszteségekkel kudarcba fulladt. Az ostrom idején okozott károkat pedig kis költség ráfordításával helyre lehetett hozatni.⁴⁸

Július 19-én napfelkelte előtt egy órával feltámadt a szél, ezért a félrevezetett keresztény őrség riadót doboltatott. A hajnali derengésben ugyanis a katonák úgy látták, mintha az oszmán sereg megindult volna feléjük. Valójában a szél a bokrokat és a fákat mozgatta meg olyan módon, amely megzavarta mind az öröket, mind pedig a tábornagyot, aki maga is egy ideig az ellenség támadását vizionálta. Ugyan a riasztás téves volt, ám mégsem tekinthetjük hiábavalónak. Souches ugyanis úgy döntött, hogy átkel a folyón katonáival. Három alkalmas gázlón ez meg is kezdődött úgy, hogy a tábornagy parancsa szerint minden lovas mögé egy puskás gyalogos is felült. Így két órán belül a mintegy 6000 fős teljes sereg harcrendbe állt a Garam bal partján.⁴⁹

Amikor az oszmán hadvezetés a partváltást észrevette, szintén harchoz sorakoztatta a katonáit. A balszárnyon a bokrok, cserjék és fák takarásában 600 janicsár és további 6000 katona állt fel. Míg a jobbszárnyon és a centrumban a sereg többi része, majd 19.000 fegyverforgató várt harcra készen. A két fél között kialakult ütközetet érdemes két okból is részletesen tárgyalni. Egyrészt mert fennmaradt Souches-nek az Udvari Haditanácshoz küldött jelentése. Másrészt, mert Bánlaky József, aki a leg-részletesebben írta meg magyarul az ütközet történetét, több alkalommal is félreértelmezte a rendelkezésére álló szekunderforrásokban olvasottakat. Adjuk át tehát a szót magának a tábornagnak. Souches, miután átkeltek a Garamon és megpillantotta az ellenséges harcrendet, Koháry és Aeneas Caprara ezredes vezetésével mint-

48 ORTELIIUS 1665. 353.; Theatri Europaei 1672. 1164.

49 A sereg létszáma azért csökkent le ennyire, mert a betegségek nagyon megtizedelték az ezredeket. A betegeket pedig Souches egyszerűen hátrahagyta. Theatri Europaei 1672. 1162.

egy 800 lovast és dragonyost küldött ki az oszmán had jobb-, illetve balszárnyának megtámadására. Miután megpillantották a keresztény had felvonulását, az oszmán hadvezetés azt tervezte, hogy a Koháry és Caprara vezette csapatokat egészen egy, a harcrendje előtt elhelyezkedő kis patakig engedi, amelynek a vízszintje az elmúlt napok esőzései miatt jelentősen megemelkedett, az ártere pedig mocsaras volt. Itt kívánt vereséget mérni Koháryra és Caprarára is. Majd ezt követően kihasználva túlerejét be akarta keríteni a teljes keresztény hadat. Souches azonban átlátta szándékát. A jobbszárnya vezetésével Heister tábornagyot bízta meg, akinek azt az utasítást adta, hogy a bokrok, cserjék és fák között megbújít ellenség támadásának mindenképpen álljon ellent. Erre szükség is volt, hiszen a Koháry vezette támadás gyorsan összeomlott, maga a parancsnok is halálos lövést kapott. Az erdőből kitörő oszmán hadak azonban nem tudtak a keresztény sereg jobbszárnyának a hátába vagy oldalába kerülni, mivel a Heister gyalogezred és a pfalzi választófejedelem testőrszázada a rohamokat fel tudta fogni és visszaverte őket.

Ugyanekkor a Caprara vezette lovasság is nehéz helyzetbe került, hiszen válogatott janicsár és lovascsapatokkal került szembe. Mivel a kialakult helyzet veszélyesnek tűnt, ezért maga Souches is odalovagolt, hogy közvetlen közlelő irányítsa a harcot. Caprara lovasai az ellenség első támadását elhárították. Mivel azonban az oszmán csapatok több mint 4000 főt számláltak, hamarosan vissza kellett vonulniuk egy fás, cserjés területre, ahol a brandenburgi Glock alezredes rejtőzött el 150 dragonyosával. A lest vetők a legalkalmasabb időpontban sortüzet adtak le, erre az oszmán jobbszárny lovassága elmenekült. Így Caprara csapatai egy kis pihenőhöz jutottak és újra tudták rendezni soraikat, a megfutottakat is újra csatasorba tudták állítani. Néhányan közülük a poggyászig menekültek és az ott lévők között azt híresztelték, hogy az ütközet elveszett. A hírre pedig néhány, a táborban őgyelgő félvilági alak kirabolott pár társzekeret.

Az újra összeszedett Caprara lovasságot kiegészítették három századdal a balszárnyról. Azonban az oszmánok is friss katonaságot kívántak bevetni. Erre Souches némi gyalogságot és négy ezredágyút vezényelt szintén a balszárnyról Caprara megsegítésére. Támadásuk olyan jól sikerült, hogy az ellenség nagyszámú halott és sebesült hátrahagyásával elmenekült. Ezen a szárnyon el is dőlt a küzdelem sorsa. A tábornagy újabb két gyalogszázadot és négy ágyút rendelt egy bozotos mögé, hogy innen tartsák folyamatosan tűz alatt az oszmán had jobbszárnyát. Ezután Souches el is hagyta serege bal oldalát. A harc azonban tovább folytatódott. A tábornagy a második harcrendből előre rendelte a Caprara- és a brandenburgi vértéseket, valamint három század dragonyost, hogy szembeszálljanak a mintegy 8000 főnyi tatár és moldvai lovassággal. A küzdelem hullámozó volt, ám a száz és a brandenburgi választófejedelem katonasága, valamint hat ezredágyú közbeavatkozásával minden alkalommal sikerült elhárítani a veszélyt és visszaverni az ellenséget.

Míndeközben a Kniegge vezérőrnagy és a holsteini herceg által vezetett centrumra szintén rátört az ellenség, ám sikertelenül. Így a keresztény csapatoknak mindenhol sikerült az oszmán had támadását visszaverni, majd átmentek támadásba: előrenyomulásba kezdtek az úton Léva felé. Az ellenségnek azonban sikerült rendeznie sorait a centrumban, és újra támadásra készült. Ám amikor észrevették, hogy a holsteini herceg a teljes gyalogsággal és tüzérséggel utánuk nyomul, akkor ki futva, ki pedig lovon menekült el. Ezzel egy időben a keresztény bal- és a jobbszárny is üldözni kezdte a vele szembenálló oszmán csapatokat. Utolsó mentsvárként az ellenséges katonaság a három tábor közül megpróbálta az egyiket megvédeni. Ám a tábornagy vezetésével előretörő Zeiss vértések és egyéb egységek hamar megtörték az ellenállást, akiket ott találtak azokat levágták, az ágyúkat (3 feles, 2 negyedes kartányt, 6 táborigyű) és a poggyászt (100 zászló, 40 dob és üstdob, minden sátor, valamint 1000 élelemmel és munícióval megtöltött szekér) pedig elfoglalták. A menekülőket több kilométeren át üldözték és kardjukkal vágták őket. A megfutottak azonban később sem érezhették magukat biztonságban, hiszen a komáromi huszárok portyáikkal folyamatosan zaklatták és pusztították őket.

Ugyanekkor a holsteini herceg gyalogságával tovább vonult Léva felé és ütközetben még összecsaptak 500 janicsárral, akiket még a budai beglerbég hagyott hátra egy fás és cserjés területen, és mindegyikőjüket lemészárolták. Az oszmán had teljes veszteségét mintegy 8000 főre becsülték. Közülük több mint 6000-en a harctéren maradtak, továbbiak pedig Léva ostrománál és az üldözés közben estek el. A harcban meghalt az említett Léva korábbi parancsnoka, Ali pasa is, aki az ütközetben 4000 janicsárt vezetett.⁵⁰

Az ütközetet követő napon a keresztények az ellenség által elhagyott táborban hálaadó Istentiszteletet tartottak, majd Souches többnapos pihenőt rendelt el katonáinak. Ezt követően a tábornagy Párkány elfoglalására rendelte ezredeit, ahová július 31-én este érkeztek meg. Ott az erősséggel szemben egy magaslaton vonultak táborba, az őrség lövegeinek hatókörén kívül. Másnap (augusztus 1-én) még napfelkelte előtt a keresztény had megindult a Duna bal partján épült palánk ellen. A támadás élén, a bal oldalon Maxfeld ezredes 1000 katonája haladt, akiket a holsteini herceg vezetése alatt a brandenburgi csapatok és Montevergues ezrede követték. A tábornagy maga a Mercy ezred élén pedig jobbra, a Párkányt és Esztergomot összekötő híd ellen indult. A támadó csapatok akadály nélkül értek a palánk, illetve az árok közelébe és állást foglaltak, majd megkíséreltek közelebb nyomulni. Ekkor Maxfeldet egy puskaelődés érte a bal arcán a szájánál, és egy másik a jobb oldalán, de sebesülése nem volt életveszélyes. Ezzel szemben számos katonája meghalt vagy

⁵⁰ Außführlicher Relation von dem Entsatz Leventz 1664.; Kurtzer Bericht 1664.; ORTELIUS 1665. 351–353.; Theatri Europaei 1672. 1161–1163.; BÁNLAKY 1940. 266–279.

megsebesült az őrség heves sortüzeiben. A holsteini herceg is támadásra rendelte gyalogságát, akik hamarosan elérték az első, ember vastagságú sáncok paliszádjait. Amikor azonban hozzáfogtak ezek lebontásához mintegy 100 janicsár tört ki Párkányról, hogy elűzze őket. Támadásuk azonban kudarcot vallott.

Az összecsapást követően a keresztény csapatok stabilizálták az általuk elfoglalt pozíciókat, Souches pedig hozzálátott egy ütegállás kialakításához a híd közelében, amelyhez a négy negyedkartányt és két mozsarat néhány lovasszázad fedezete alatt hozatta előre. Ezek heves és pontos tüze csakhamar meghozta a várt eredményt. A hídból két hajó rövidesen kiszakadt és egy, a közelben levő, ellenséges katonákat szállító sajkával együtt hullámsírba került. Ezt követően a lövegek tüzét áthelyezték a sáncokra, amelynek őrségét rövid időn belül elüldözték. A mozsarak pedig három gyújtólövedéket lőttek ki Esztergomra, ám ezek hatástalanok maradtak a nagy távolság miatt. Ezt követően a tábornagy ezek tüzét is Párkányra irányította. Ugyanakkor a brandenburgi dragonyosok is támadásra indultak. A szakadatlan döbbenésektől és csattanásoktól megrémült őrség részben dereglyéken, részben a hidon elmenekült a rájuk bízott erősségből. Az immáron üresen hagyott Párkány egyik oldalán körülbelül éjjel tíz órakeresztül tűz ütött ki. Történt ez mindannak ellenére, hogy még a sötétedés beállta előtt heves zápor zúdult a vidékre és az esőzés egész éjjel tartott. Amikor pedig ez alábbhagyott a szél támadt fel, ettől a lángok átterjedtek a házakra. A természetnek azonban a keresztény katonaság is besegített, hiszen a tábornagy parancsára meggyújtották a palánkfalat és így az erősség védműveit elhamvasztották. A Dunán átívelő hidat pedig részben a törökök, részben a keresztény tüzérség rombolta le, a hajóhidat alkotó 12 vagy 14 hajó teljesen tönkrement.

Souches azonban nem sokáig maradt Párkánynál, mivel azt a hírt kapta, hogy a nagyvezír Izmael pasát 12.000 katonával Esztergomhoz vezényelte, amely erőhöz a Pestnél újra gyülekező tatár, moldvai és havasalföldi csapatoknak is csatlakoznia kellene, és együttes erővel kellene rátámadniuk a tábornagy seregtestére. Ezért, valamint a harcokban és vonulásokban kimerült gyalogosaira és lovasaira való tekintettel tehát úgy határozott, hogy táborát Komárom és Érsekújvár közé helyezi át. Egyrészt így katonái kipihenhetik magukat és készleteiket is feltölthetik a komáromi tárházakból, másrészt az oszmán hadat is meggátolhatják abban, hogy erősítést juttasson be az utóbbi erődítménybe. Maga a tábornagy az uralkodó engedélyével Bécsbe utazott gyógyíttatni magát. A parancsnokságot tőle Heister altábornagy vette át.⁵¹

Souches számára tehát befejeződött a hadjárata, sikeressége azonban nem lehetett kérdéses. Sikertült Nyitrát és Lévát visszafoglalnia, valamint kétszer legyőznie az ellene küldött oszmán hadakat. Párkány és a párkányi Duna híd lerombolásával pedig

⁵¹ Copia Der allerunterthänigsten Relation 1664.; ORTELIUS 1665. 354–355.; Theatri Europaei 1672. 1164–1165.

megteremtenie a lehetőségét egy Érsekújvár elleni támadásnak. Nem véletlen, hogy a nagyvezír a Vasváron 1664. augusztus 10-én megkötött húsz éves béke ellenére Párkányhoz vonult, hogy ezt megakadályozza.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ACSÁDY Ignác
1898 *Magyarország története I. Lipót és I. József korában (1657–1711)*. In: SZILÁGYI Sándor (Szerk.): *A magyar nemzet története VII. kötet*. Athenaeum Kiadó, Budapest.
- Außführlicher Relation von dem Entsatz Leventz/ und darbey erfolgten harten Feldt-Schlacht 1664.
- BÁNLABY József
1940 *A magyar nemzet hadtörténelme*. 16. rész. Grill Kiadó, Budapest. *Copia Der allerunterthänigsten Relation ... eroberten ... Stadt Parkan 1664*.
- HAMMER-PURGSTALL, Joseph von
1835 *Geschichte des Osmanischen Reiches*. Dritter Band 1623–1699. Hartleben's Verlage, Pest.
- KOMJÁTI Zoltán Igor
2015 a *„... a füleki főkapitányságra csábrági Koháry Istvánt kegyesen kijelölöm...” Koháry István főkapitányi kinevezése Fülek végvárába 1667-ben*. Lymbus 2014. (Magyarságtudományi Forrásközlemények) Budapest, 73–81.
2015 b *Egyetértésben a közös érdekért. A füleki végvár működtetése Koháry István főkapitányságának idején (1667–1682)*, Vámbéry Polgári Társulás, Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely.
- Kurtzer Bericht, über die Entsatzung Lewentz 1664.
- NAGY László
1985 *A török veszély fokozódása a XVII. század közepén*. In: BORUS József (Szerk.): *Magyarország hadtörténete I. kötet*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 275–326.

- ORTELIUS, Hieronymus Augustinus
 1665 *Ortelius Continuatus, Das ist Der Ungarischen Kriegs-Empörungen ferner Historische Beschreibung oder zweyter Theil...* Verlag Paul Fürsten, Frankfurt am Main.
- PÁLFFY Géza
 1997 *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században.* Történelmi Szemle 39. 257–288.
 2013 *Zrínyi Miklós nagy napja. A váti hadimustra 1663. szeptember 17-én. A Marcal menti hadimustra 350. évfordulójának emlékére.* Jókai Mór Városi Könyvtár, Pépa.
- Relation und gründlich warhafter Bericht, ... Residenz-Vestung Nitria 1664.
 RINTELEN, Anton
 1828 *Die Feldzüge Montecuccolis gegen die Türken vor 1661–1664. Band 3.* Österreichische Militärische Zeitschrift 21. 249–273.
- Theatri Europaei Continuatio
 1672 *Friedens- und Kriegs-Beschreibung vom anfang des 1660sten Jahrs biß an das 1666ste Jahr.* Tomus IX. Matthias Merian Verlag, Frankfurt am Main.
- THÚRY József
 1890 *Az 1663–64-ik évi hadjárat. Rasid efendi, török historikus művéből.* Hadtörténelmi Közlemények 3. szám 361–382., 500–527.
- TÓTH Sándor László
 1999 *Kücsük Mehmed magyarországi tevékenységéhez.* Aetas 14. 89–99.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv
KA	Kriegsarchiv
AFA	Alte Feldakten

ZOLTÁN PÉTER BAGI The 1664 Campaign of Jean-Louis Raduit de Souches in Lower Hungary

If we consider the events of the 1663–64 war, we find several episodes that have been thoroughly researched and described by (military) historians over the past one and a half centuries. Just think about the loss of Érsekújvár, Miklós Zrínyi's campaign in Eszék, the failed siege of Kanizsa, the construction and the Ottoman occupation of Új-Zrínyivár, the battle of Szentgotthárd or the inglorious peace treaty following the victory. It is less known, however, that in 1664 some of the imperial-royal regiments fought in Lower Hungary with great success. In my study I set out to present the story of the campaigns under Jean-Louis Raduit de Souches.